

Paweł Piotrowski

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej na Mazowszu w latach 1928-1939

Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego 7, 222-252

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Paweł Piotrowski

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej na Mazowszu w latach 1928-1939

The Air and Anti-gas Defence League in Mazovia in 1928-1939

Streszczenie: Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej powstała w 1928 roku z połączenia Ligi Obrony Powietrznej Państwa i Towarzystwa Obrony Przeciwigazowej. Była organizacją masową realizującą przedsięwzięcia związane z obronnością. W ramach Ligi rozwijano modelarstwo lotnicze, szybownictwo, lotnictwo sportowe i spadochroniarstwo. Liga prowadziła szkolenia z zakresu obrony przeciwlotniczej i zbierała fundusze na rozwój lotnictwa wojskowego. LOPP propagowała także obronę przeciwigazową ludności przez prowadzenie szkoleń, dostarczanie sprzętu i organizowanie marszów w maskach przeciwigazowych. Corocznie odbywał się „Tydzień LOPP”. Była to impreza masowa promująca lotnictwo. Oprócz Warszawy bardzo owocną działalność prowadziły oddziały Ligi w mniejszych ośrodkach na Mazowszu, m.in. w Ciechanowie i Płocku.

Słowa kluczowe: Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej, organizacje paramilitarne na Mazowszu, okres międzywojenny 1918-1939, lotnictwo polskie

Summary: The Air and Anti-gas Defence League was founded in 1928 as a fusion of the Air Defence League and the Anti-gas Defence Society. It was a mass organization that occupied itself with defence. Air modeling, gliding, sports aviation and parachuting were developed

---

within the League. This Organisation ran training courses in air-raid defence and collected funds for the development of military aviation. LOPP propagated also civil anti-gas defence by running training courses, providing the equipment and organizing marches in gas masks. „The Week of LOPP” took place once a year. It was a mass event promoting aviation. Apart from Warsaw there were other active departments in smaller centres in Mazovia, for example in Ciechanów and in Płock.

Keywords: The Air and Anti-gas Defence League, paramilitary organizations in Mazovia, the interwar period 1918-1939, polish aviation

Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej powstała z połączenia Ligi Obrony Powietrznej Państwa z Towarzystwem Obrony Przeciwigazowej (TOP) w 1928 roku. Zdecydowały o tym potrzeby obronności państwa i bezpieczeństwa obywateli. Wcześniej Liga zajmowała się popieraniem i rozwijaniem wiedzy oraz myśli lotniczej, budową infrastruktury, organizowaniem kursów pilotażu, a także organizowaniem rajdów i zawodów. Liga miała szeroki zasięg i cieszyła się zainteresowaniem młodzieży. Najwięcej zadowolona z działalności Ligi czerpali modelarze, szybownicy i uczestnicy kursów pilotażu. Ponieważ była to organizacja dość dynamiczna, jej działacze niechętnie przyjęli połączenie z mało popularną wówczas organizacją TOP utrzymującą do tego ściśle związki z policją, strażą pożarną i szeregiem innych organizacji mocno osadzonych w strukturach państwa. Powstanie LOPP to także dowód na prowadzenie analiz sytuacji i zagrożeń zewnętrznych. Połączenie podobnych organizacji w Związku Radzieckim już na początku 1927 r. skłaniało do przypuszczeń, iż kraj ten idzie w kierunku korelacji broni chemicznej z lotnictwem. Ówczesne polskie władze musiały prezentować w tym przypadku dystans i ograniczone zaufanie do prawa międzynarodowego zabraniającego od 1925 r. użycia broni chemicznej. Ten czynnik zewnętrzny stał u podstaw podjęcia decyzji o połączeniu Ligi z TOP. Ogólne zgromadzenia obu stowarzyszeń – Ligi w dniu 28 maja, a TOP 3 lipca 1927 r., podjęły uchwały o połączeniu. Wyłoniono delegatów i powołano komisje w celu przygotowania harmonogramu działania, pracy nad statutem i obsady kadrowej zjednoczonej organizacji. W następstwie tego, 10 lutego 1928 roku w Warszawie nastąpiło połączenie Zarządów Głównych TOP i Ligi, przyjęcie nazwy połączonej organizacji i wyłonienie do czasu

walnego zgromadzenia wspólnego tymczasowego prezydium Zarządu Głównego. Ostatecznego połączenia dokonało w maju Ogólne Zgromadzenie Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, na którym przyjęto także statut¹. Zanim powstał jednolity Zarząd Ligi, część ośrodków lokalnych już była zarejestrowana. Oddział Płocki LOPP został zarejestrowany 13 stycznia 1928 roku. Do jego władz, poza starostą, weszli: dowódca 8. pułku artylerii lekkiej płk Aleksander Batory, inspektor szkolny Józef Bandas oraz Walenty Różański i Wincenty Stanisław Orzeszkowski². W 1935 r. płocka organizacja LOPP liczyła 800 członków rzeczywistych. Przewodniczącym LOPP w Płocku był wówczas, sprawujący tę funkcję aż do 1939 roku, inż. Jerzy Szaniawski. Sekretarzem powiatowym był Jan Pasternakiewicz³.

Już na początku wspólne władze połączonej LOPP zwróciły się z apelem do społeczeństwa o hojne wsparcie tej jakże potrzebnej Polsce instytucji działającej na rzecz obrony państwa. Przywoływano przy tym dotychczasowy dorobek, choćby w postaci Instytutu Aerodynamicznego i Chemicznego Instytutu Badawczego będących „kuźniami polskiego ducha twórczego”, jak je określał prezydent Ignacy Mościcki. W publicznym apelu wskazano, że celem jest stworzenie potężnego, narodowego lotnictwa polskiego i przygotowanie obrony chemiczno-gazowej⁴.

Liczba członków LOPP w Polsce rosła z roku na rok. Na koniec 1936 r. wynosiła 1 481 512 osób. Rozwój organizacji dowodził coraz większego zrozumienia, jakie przejawiało społeczeństwo dla funkcjonowania LOPP, ale także był wynikiem skutecznej pracy propagandowej. Równoległe ze wzrostem liczby członków rosły budżety Okręgów LOPP, co skutkowało poszerzeniem pola działalności organizacji i jej coraz lepszymi osiągnięciami⁵.

---

¹ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Polsce w latach 1928-1939*, Szczecin 2007, s. 43-44.

² Archiwum Państwowe w Płocku (APP), Starostwo Powiatowe w Płocku, sygn. 64, Wykaz stowarzyszeń i związków działających na terenie powiatu płockiego 1919-1929.

³ „Życie Mazowsza” 1935, nr 9-10, s. 258-261; J. Szczepański, *Życie polityczne Płocka w okresie międzywojennym (1918-1939)*, [w:] *Dzieje Płocka*, pod red. Mirosława Krajewskiego, t. II, Płock 2006, s. 492.

⁴ *Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej*, „Żołnierz Polski” nr 13 z 25 marca 1928 r., s. 262.

⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, sygn. 3. Sprawozdanie L.O.P.P. za rok 1936.

Zygmunt Kozak podkreślił znaczenie działalności propagandowej LOPP w polskim społeczeństwie. Realizowano ją na zasadzie tzw. „samochodowej czołówki propagandowej”, która na terenie województwa warszawskiego rozwinęła działalność w 1930 roku oraz „kolejowego wagonu propagandowego”. Takie zadanie w początkach lat 30. pełniły także, za zgodą Naczelnej Dyrekcji PKP, „wagony obrony przeciwgazowej”. Trzecią i zarazem najmocniej wpływającą na wyobraźnię ludzi formą oddziaływania były tzw. „eskadry propagandowe”. Samoloty brały udział w uroczystościach organizowanych przez stowarzyszenie, zrzucały ulotki propagandowe, były wystawiane do zwiedzania oraz wykonywały loty pasażerskie. Z. Kozak podaje, że w 1928 r. samoloty Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego wykonały 809 lotów, pokonując 6169 km w czasie 182 godzin. Zorganizowano ponadto 695 lotów propagandowych w czasie 86 godzin z lądowaniem w 34 miejscowościach. Na początku lat 30. rolę lotów propagandowych przejęły pokazy i imprezy lotnicze organizowane przez jednostki lotnicze, Polskie Linie Lotnicze „LOT”, Aeroklub Rzeczypospolitej Polskiej i kluby lotnicze. Podczas takich imprez realizowano także loty pasażerskie. Podczas VII Tygodnia Lotniczo-Gazowego w dniach 18-23 maja 1930 r. odbyły się pod patronatem Komitetu Stołecznego LOPP loty pasażerskie na samolotach Farman F-60 „Goliath”, a w dniu 25 maja na samolotach pasażerskich „Fokker”⁶.

Ciekawą formą prezentacji były próbne alarmy lotniczo-gazowe. 5 października 1929 r. o godz. 19.10 rozpoczął się taki alarm w Warszawie. Przez pięć minut wyły syreny fabryk wspomagane gwizdkami parowozów na dworcach kolejowych. Następnie nad miastem pojawiły się samoloty pozorujące zrzucanie bomb gazowych. Reflektory wojskowe rozstawione w różnych miejscach w mieście starały się namierzyć te obiekty na tle nieba. Wówczas artyleria przeciwlotnicza usytuowana na warszawskich placach oraz karabiny maszynowe prowadziły do tych samolotów ogień ślepymi nabojami. To widowisko trwało 45 minut i wzbudziło powszechne zainteresowanie warszawia-

---

⁶ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 78-79. Poza tymi formami aktywności zaczęto tworzyć w miastach wojewódzkich ośrodki propagandowe mające zapoznać ludność cywilną miast z zagadnieniami dotyczącymi lotnictwa i obrony przeciwlotniczo-gazowej. Pierwszy taki ośrodek Zarząd Główny LOPP utworzył we wrześniu 1932 r. w Warszawie – *Nowa placówka LOPP*, „Lot Polski” 1932, nr 9, s. 29.

ków. Komitet Stołeczny LOPP zademonstrował ponadto w 1930 roku akcję propagandową trzech stacji nadawczych ustawionych na placu Marszałka Piłsudskiego, przy Alejach Jerozolimskich róg Marszałkowskiej i al. 3 Maja róg Nowego Światu. Każda z tych stacji dysponowała pięcioma płytami z przemówieniami oraz płytami muzycznymi⁷.

Doroczne Tygodnie LOPP były imprezami o charakterze masowym. Niekiedy realizowano je pod efektownie brzmiącymi hasłami, np. „Wszystko dla lotnictwa, wszystko dla obrony przeciwgazowej Państwa”⁸. Podczas takich imprez były kolportowane broszury propagandowe, ulotki, plakaty i odezwy informujące o ich przebiegu. W dniach otwarcia, zwykle po mszy, ulicami miast szły pochody z udziałem organizacji młodzieżowych, społecznych i sportowych. LOPP reprezentowali modelarze ze swoimi modelami lotniczymi, piloci szybowcowi, grupy w maskach przeciwgazowych, a także niekiedy spadochroniarze z ekwipunkiem. Organizowano wówczas loty propagandowe i pokazy lotnicze na samolotach wojskowych i cywilnych. Aby propagować ćwiczenia żołnierzy i drużyn obrony przeciwgazowej ludności cywilnej w używaniu masek, organizowano marsze w maskach przeciwgazowych. I Marsz LOPP w maskach zorganizował Komitet Stołeczny LOPP na trasie Belweder – plac Marszałka Piłsudskiego w 1930 roku. Brały w nim udział 22 sześciuosobowe drużyny wojskowe i przysposobienia wojskowego. Organizowano także dni lotniczo-gazowe. W 1931 roku na terenie wyścigów konnych w Rudzie Pabianickiej pod Łodzią przeprowadzono w ramach VIII Tygodnia LOPP pokaz lotniczo-gazowy z udziałem dwóch pułków piechoty, dwóch baterii artylerii i lotnictwa⁹.

LOPP z coraz lepszym skutkiem upowszechniała wiedzę proobronną wśród szerokich mas społeczeństwa. Realizacja tej strategii przebiegała głównie poprzez prowadzenie kursów, działalność wydawniczą i propagandową. W początkach lat 30. organizowano kursy informacyjne trwające najczęściej nie dłużej niż 20 godzin. W ich programie realizowano zagadnienia zagrożenia lotniczego kraju, uczono o środkach napadu powietrznego oraz sposobach ochrony przed nimi.

---

⁷ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 90-91.

⁸ VI „Tydzień LOPP”, „Lot Polski” 1929, nr 10, s. 1.

⁹ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 90.

Kursów dwudziestogodzinnych przeprowadzono w 1931 r. aż 317. Dodatkowo odbyło się 231 elementarnych kursów pięciogodzinnych. Szacunkowo, kursy dwudziestogodzinne mogło rocznie kończyć 25-30 tys. osób, a kursy elementarne ok. 20 tys.¹⁰

W szkoleniu administratorów domów i dozorców dominowały zajęcia praktyczne. W Warszawie w 1932 r. przeprowadzono 57 szkoleń tego typu z udziałem 6,5 tys. dozorców oraz 12 kursów dla administracji budynków, w których przeszkolono z górą tysiąc osób¹¹.

LOPP realizowała swoje cele statutowe również przy innych okazjach, angażując się na większą skalę od 1932 r. w uczestnictwo w masowych imprezach państwowych, wojskowych, społecznych, sportowych i lotniczych. Przykładem jest powitanie przez społeczeństwo stolicy we wrześniu 1932 r. zwycięzców Międzynarodowych Zawodów Lotnictwa Turystycznego w Berlinie (tzw. Challenge) – por. pil. Franciszka Żwirki i inż. Stanisława Wigury, gdzie eksponowano wkład LOPP w rozwój polskiego lotnictwa. Podobnie było 11 listopada 1932 r. podczas uroczystości odsłonięcia pomnika „Ku Czcii Poległych Lotników” na placu Unii Lubelskiej w Warszawie oraz 28 sierpnia 1934 r. na Polach Mokotowskich podczas międzynarodowych zawodów Challenge. LOPP potrafiła wówczas wykorzystać te zawody dla pobudzenia ofiarności społeczeństwa na rzecz lotnictwa oraz dla pozyskania wielu nowych członków¹².

Rozwojowi Ligi sprzyjało wsparcie ze strony państwa. Od sierpnia 1931 r. lokalne władze administracyjne zostały zobowiązane do współpracy z LOPP i udzielania mu pomocy.

Na podstawie Prawa o stowarzyszeniach z 27 października 1932 r. uchwała Rady Ministrów z 20 stycznia 1934 r. uznała LOPP

---

¹⁰ *Sprawozdanie Zarządu Głównego LOPP z działalności Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w 1931 r.*, Warszawa 1932, s. 19; L. Wyszczelski, *Spółczesność a obronność w Polsce (1918-1939)*, Toruń 2007, s. 266.

¹¹ *Sprawozdanie z działalności Komitetu Stołecznego LOPP za 1932 r.*, Warszawa 1933, s. 33.

¹² Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 92. LOPP była obok Departamentu Lotnictwa Cywilnego Ministerstwa Komunikacji oraz PLL „LOT” fundatorką dwumiejscowych samolotów RWD-6 zbudowanych w Warsztatach Sekcji Lotniczej Koła Mechaników Studentów Politechniki Warszawskiej. Zwycięzcy berlińskiego Challenge zginęli w katastrofie lotniczej w drodze do czeskiej Pragi 11 września 1932 r.

za stowarzyszenie wyższej użyteczności publicznej. Zadanie główne LOPP polegało na popieraniu rozwoju polskiego lotnictwa we wszystkich jego dziedzinach. Spoczywało na nim także zadanie koordynowania działań mających na celu przygotowanie ludności cywilnej do obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej oraz kierowanie poczynaniami z tym związanymi na podstawie wytycznych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych poczynionych w porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wojskowych oraz Ministerstwem Komunikacji. W tym czasie, na podstawie zmian statutowych z 1933 r., komitety wojewódzkie stały się okręgami wojewódzkimi, a komitety powiatowe przemianowano na obwody powiatowe. Na podstawie okólnika MSW o przedstawicielach władz państwowych w zarządach LOPP (Okólnik nr 44 z 27 marca 1934 r.) od marca 1934 r. funkcje prezesów okręgowych LOPP powierzano wojewodom lub ich zastępcom, co podniosło rangę i możliwości stowarzyszenia¹³. W tym czasie liczba okręgów wynosiła 20 (poza typowymi, związanymi terytorialnie z województwami, były też trzy okręgi kolejowe – krakowski, warszawski i wileński oraz okręg m.st. Warszawy). Poza okręgami funkcjonował przy Zarządzie Głównym tzw. Komitet Ścisły Kół Kobięcych LOPP (wcześniej Komitet Koła Pań LOPP), który liczył 14 placówek terenowych, a podzielony był na cztery sekcje – szkoleniową, członkowską, dochodów niestałych i propagandy. W okręgu wojewódzkim warszawskim były 23 obwody skupiające 384 koła miejscowe i 499 kół szkolnych. W okręgu łódzkim było 14 obwodów skupiających 44 koła miejscowe i 333 koła szkolne. M.st. Warszawa posiadało 861 kół miejscowych oraz 410 kół szkolnych. Okręg warszawski kolejowy posiadał trzy obwody, które skupiały łącznie 62 koła miejscowe i 18 szkolnych¹⁴.

Kwestie obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej doczekały się w 1934 roku własnej ustawy, co znamionowało wzrost ich znaczenia dla bezpieczeństwa państwa. Ustawa określała ministra spraw wojskowych najważniejszym organem czasu pokoju władnym bezpośrednio lub przez wyznaczone przezeń komórki do zarządzenia pogotowia przeciwlotniczego i przeciwgazowego na całym obszarze państwa lub jego części.

---

¹³ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 52-53.

¹⁴ *Sprawozdanie z działalności Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, Stowarzyszenia Wyższej Użyteczności pod Wysokim Protektoratem Pana Prezydenta Rzeczypospolitej za rok 1933*, Warszawa 1934, s. 45.

Na obszarze objętym wojną takie same uprawnienia posiadał Naczelny Wódz. Nakazy i zakazy niezbędne dla przeprowadzenia obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej, jeśli zaszłaby taka potrzeba, miały być egzekwowane przy użyciu przymusu. Ponadto zarządzenie pogotowia powodowało z mocy prawa obowiązek osobistych i rzeczowych świadczeń wojennych oraz służby pomocniczej na czas pogotowia. Ustawa obowiązywała Radę Ministrów do określenia na drodze rozporządzeń właściwości władz, zakresu i sposobu przygotowania w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej oraz związanych z tym obowiązków osób fizycznych i prawnych, władz oraz instytucji. Ustawa wymieniała 16 takich obszarów, na czele ze zorganizowaniem, wyszkoleniem i wyposażeniem w sprzęt personelu powołanego do tej obrony, zorganizowaniem sieci obserwacyjnej i alarmowej, regulacją i zabudowaniem osiedli, budownictwem publicznym i prywatnym, maskowaniem miejscowości, obiektów komunikacyjnych, zakładów przemysłowych, elektrycznych, użyteczności publicznej. Ustawa nakładała ponadto obowiązek dostosowania już istniejących budowli do potrzeb obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej, jeśli znajdzie to społeczne uzasadnienie, przystosowania systemu oświetlenia miejscowości i obiektów, zaopatrzenia w wodę, utrzymania linii komunikacyjnych, urządzeń technicznych w instytucjach i zakładach, przeprowadzenia ćwiczeń personelu, próbnych alarmów dla ludności, zapewnienia ratowania i leczenia osób, które padły ofiarą ataku lotniczego i gazowego, zabezpieczenia socjalnego dla tych osób w związku z niezdolnością do pracy. Wskazywała ponadto na konieczność uświadczenia i zorganizowania ludności w zakresie obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej, wprowadzenia w szkołach i zakładach naukowych obowiązkowej nauki lub wykładów oraz ćwiczeń praktycznych z zakresu tej obrony, stworzenia systemu zaopatrzenia ludności w przyrządy i środki obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej. Ustawa zawierała również obostrzenia w formie zapisów o sankcjach karnych za jej łamanie do dwóch lat więzienia oraz grzywny¹⁵.

---

¹⁵ Ustawa z dnia 15 marca 1934 r. o obronie przeciwlotniczej i przeciwgazowej (Dz. U. 1934 nr 80 poz. 742). Ułomnością całego przedsięwzięcia było bardzo późne wydanie rozporządzeń wykonawczych - zob. A. Stachula, *Obrona powietrzna II Rzeczypospolitej*, Słupsk 2001, s. 65; L. Wyszczelski, *Spółczesność a obronność w Polsce (1918-1939)*, Toruń 2007, s. 267.

Z ramienia Zarządu Głównego organem kontrolującym oświatę w dziedzinie biernej obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej był Wydział Obrony Przeciwlotniczo-Gazowej. Prowadził on akcję wyjaśniającą społeczeństwu niebezpieczeństwo związane z możliwością użycia gazów bojowych w czasie wojny, prowadził szkolenie dla instruktorów i prelegentów, współuczestniczył z administracją w organizowaniu sieci służby obserwacyjno-meldunkowej, organizował obozy ćwiczebne, tworzył instrukcje, budował wzorcowe schrony przeciwgazowe, precyzował zasady współpracy z PCK, strażą pożarną czy Związkiem Farmaceutów. Za zaopatrzenie składnic w sprzęt obrony przeciwgazowej oraz modelarzy w środki propagandy i materiały odpowiadał Referat Zaopatrzenia. Prasą, informacją i kontaktami z mediami zajmował się Komitet Redakcyjny. Przy Zarządzie Głównym, obok Komitetu Ścisłego Kół Kobiety, znalazły także miejsce Komitet Żwirki i Wigury oraz Samodzielny Referat Spadochronowy¹⁶.

W subsydiowaniu działalności LOPP często uczestniczyły gminy. Kwoty przekazywane na rzecz Ligi przez samorządy lokalne nie były wysokie, ale ułatwiały prowadzenie bieżących spraw. W roku sprawozdawczym 1938/1939 LOPP w gminie Bolimów w powiecie łowickim został dofinansowany kwotą 65 zł. Prezesem Obwodu Powiatowego tej organizacji w Łowiczu był wówczas wicestarosta łowicki Bronisław Szymański¹⁷.

Powiatowe LOPP w Skierniewicach w ramach wsparcia ze strony władz lokalnych zostało w listopadzie 1936 r. zasilone kwotą 10 zł na pokrycie kosztów zużytej energii elektrycznej podczas imprezy dochodowej, jaką Oddział Powiatowy Ligi zorganizował 7 listopada 1936 r.¹⁸ Była to niska kwota, zważywszy że na potrzeby innych organizacji i przedsięwzięć miasto sygnowało znacznie większe środki. Nie znaczyło to bynajmniej, iż Liga nie potrafiła pozyskać w oczach włodarzy miejskich większego prestiżu. Już wkrótce bowiem okazało

---

¹⁶ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 57.

¹⁷ Archiwum m.st. Warszawy Oddział w Łowiczu (APŁ), Akta Gminy Bolimów, sygn. 59, Pismo Zarządu Gminnego w Bolimowie do Wydziału Powiatowego w Łowiczu z dnia 23 czerwca 1938 r.

¹⁸ Archiwum m.st. Warszawy Oddział w Grodzisku Mazowieckim (APGM), Akta m. Skierniewice, sygn. 126, Postanowienia Magistratu, Wyciąg z Protokołu 36/36 Posiedzenia Magistratu m. Skierniewic z dnia 24 listopada 1936 r., k. 499.

---

się, że problem szkolenia kadr w zakresie obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej zyskał ogólnokrajowy wymiar. Trzeba było zatem wysyłać urzędników na specjalne kursy w tym zakresie. Zgodnie z zarządzeniem Starosty Powiatowego w Skierniewicach władze miasta delegowały do Warszawy na trzytygodniowy kurs LOPP inkasenta elektrowni – Zenona Drzewieckiego, któremu na ten cel wypłacono delegację w kwocie 210 złotych. Tenże Zenon Drzewiecki uczestniczył w marcu 1938 r. jako referent wojskowy Magistratu w 6-dniowym kursie obrony przeciwlotniczej w Warszawie, za co otrzymał ryczałtem 60 zł tytułem kosztów podróży i diet¹⁹.

Po zwycięstwie Polaków w berlińskim Challenge, godność organizacji tej imprezy w 1934 r. przypadła Polsce. Odbyło się to kosztem ogromnego wysiłku organizacyjnego oraz finansowego całego społeczeństwa. Zbiórki na organizację imprezy i zakup samolotów dla polskiej ekipy prowadziły urzędy, firmy, organizacje społeczne i paramilitarne oraz sportowe, żołnierze Wojska Polskiego, ugrupowania polityczne, a także LOPP we wszystkich swoich strukturach. Efektem była znakomicie przeprowadzona impreza w dniach 28 sierpnia – 16 września 1934 roku, której koszty szacowano na 1,5 mln zł. Polska wystawiła 11 załóg, z czego 5 na samolotach PZL-26 oraz 6 na samolotach RWD-9S. W zawodach zwyciężył kpt. pil. Jerzy Bajan z mechanikiem sierż. Gustawem Pokrzywką, a drugie miejsce zajęł pil. Stanisław Płonczyński z mechanikiem Stanisławem Zientkiem. Obie załogi leciały na RWD-9S, do którego silnik GR-760 skonstruował inż. Stanisław Nowkuński. Samolot Bajana o numerze startowym 71 był ufundowany przez województwa krakowskie oraz lubelskie, i nosił nazwę „Jan Śniadecki”, a samolot Płonczyńskiego ufundowany przez Klub Parlamentarny BBWR i pracowników PLL „LOT” miał numer startowy 75 i nosił nazwę „Bebewuer-LOT”²⁰.

---

¹⁹ APMG, Akta m. Skierniewice, sygn. 126, Postanowienia Magistratu, Wyciąg z Protokołu nr 11 z dnia 11 kwietnia 1937 r., k. 539; tamże, Wyciąg z Protokołu nr 7 Posiedzenia Magistratu m. Skierniewic z dnia 16 marca 1938 r., k. 595.

²⁰ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 187-188. Z uwagi na bardzo wysokie koszty organizacyjne Polska zmuszona była do rezygnacji z zawodów Challenge de Tourisme International. Inne federacje, w tym Niemiec i Francji również nie podjęły się tego wyzwania, co spowodowało decyzję Międzynarodowej Federacji Lotnictwa FAI o zaprzestaniu ich rozgrywania. Puchar przechodni tych zawodów, na wniosek Aeroklubu Niemiec, miał przyspaść ostatniemu zwycięzcy – Aeroklubowi Rzeczypos-

Znakomitym przykładem wydajnej działalności LOPP w środowisku lokalnym jest Ciechanów. Na terenie powiatu ciechanowskiego w połowie 1931 roku pracowało dziewięć kół miejscowych LOPP, które liczyły 584 członków. Kół szkolnych było pięć, a skupiały one 200 członków. Prezesem zarządu powiatowego LOPP był Michał Bojanowski. Znani działacze ligi to: Witold Pełczyński, Wincenty Miłoszewski, Tadeusz Raniecki²¹.

Ciechanowscy działacze dysponowali kilkuletnim doświadczeniem z okresu działalności wcześniejszej Ligi Obrony Powietrznej Państwa. Stąd, już w latach 30. mogli pochwalić się wcale nietuzinkowymi osiągnięciami. Z rozmachem, zwykle ze wsparciem tamtejszego 11. pułku ułanów, realizowano corocznie Tydzień LOPP. Podczas VIII edycji tej akcji w czerwcu 1931 r., podobnie jak w latach wcześniejszych, sprzedawano masowo znaczki i nalepki propagandowe. Kwesta prowadzona na ulicach oraz przy stolikach podczas przedstawień i konkursu hipicznego organizowanego przez 11. pułk ułanów pozwoliła zebrać kwotę 1114 zł i 33 gr. W 1936 roku polska ludność Ciechanowa, niestety, przy niskiej aktywności ludności żydowskiej, złożyła na potrzeby lotnictwa ponad 3000 zł. We wrześniu 1938 r. obchody Tygodnia LOPP zostały wsparte przez pluton ułanów z orkiestrą pułkową. Z pieniędzy pozyskanych podczas zbiórek oraz składek członkowskich zainicjowano budowę gmachu LOPP w Ciechanowie. Ta inicjatywa miała charakter precedensowy w skali kraju. Latem 1939 r. prowadzono w ciechanowskim gmachu LOPP roboty wykończeniowe²². Te wszystkie wartościowe inicjatywy i działania ciechanowskiego LOPP koncentrowały uwagę lokalnej społeczności wokół potrzeb obronnych państwa oraz umacniały poczucie patriotyzmu. Nie można też pominąć faktu, że to właśnie miejscowa LOPP zapoczątkowała 24 sierpnia 1939 r.

---

spolitej Polskiej. Organizacja tych zawodów bardzo mocno przyczyniła się do popularności LOPP oraz rozwoju techniki lotniczej w Polsce. LOPP prowadził także patronat nad zbiórką funduszy na Centralny Komitet Fundacji ku czci śp. por. Żwirki i śp. inż. Wigury przy Zarządzie Głównym LOPP i Aeroklubie Rzeczypospolitej Polskiej. Pozyskane środki przeznaczono na sprzęt lotniczy dla szkół LOPP i aeroklubów.

²¹ Z. Krasicka, *Przysposobienie wojskowe młodzieży w powiecie ciechanowskim w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] *Wiś. Chłopi. Ruch Ludowy na północnym Mazowszu w XX wieku*, red. A. Kociszewski, Ciechanów 1996, s. 182-183.

²² D. Piotrowicz, *Ciechanów w latach Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939*, Ciechanów 1998, s. 145.

---

praktyczne przygotowania mieszkańców miasta do wojny. Tego dnia rozesłano do komendantów obrony przeciwlotniczej domów i obiektów rozkaz „o pogotowiu przeciwlotniczym”, które miało trwać aż do odwołania. W mieście odbyła się wówczas mała mobilizacja, a 11. pułk ułanów opuścił garnizon. Wydarzenia te nie wywołały wśród ciechanowian paniki. Zajęcie miasta przez wojska niemieckie poprzedziła fala bombardowań lotniczych w pierwszych dniach wojny²³.

W połowie lat 30. Liga Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej była jedną z najprężniej rozwijających się organizacji w środowiskach lokalnych. W Przasnyszu liczba członków LOPP osiągnęła poziom 500 osób²⁴. W dniach 10-17 maja 1934 r. organizowano XI Tydzień LOPP. W powiecie łowickim akcją koordynował Łowicki Komitet Obwodowy LOPP. Do wszystkich gmin powiatu rozesłano okolicznościowe ulotki i plakaty. Miały one uzmysłowić obywatelom potrzebę wsparcia finansowego LOPP. Powoływano się na kwoty innych państw, bogatszych od Polski, przeznaczane na rozwój ich własnych sił lotniczych. Plakaty zawierały apel o zapisywanie się do LOPP, którego siedziba w Łowiczu znajdowała się w budynku Starostwa. Można tam było korzystać z książek i broszur o obronie przeciwlotniczej i gazowej i przeczytać prenumerowany „Lot Polski”. Zachwalano także przynależność od tegoż 1934 r. do stowarzyszeń wyższej użyteczności²⁵. Popularna była akcja sprzedaży okolicznościowych znaczków i plaketek w różnych kwotach, z której dochód zasilił LOPP. W gminie Kompina w powiecie łowickim przy tej akcji latem 1934 r. sprzedano 200 znaczków po 10 gr.²⁶

Od 14 lipca 1934 r., kiedy na prezesa Obwodu Powiatowego LOPP wybrano starostę Edmunda Farenholca, zwiększyła się aktywność organizacji w powiecie makowskim. Do marca 1935 r. liczba tamtejszych członków wzrosła do 1500 osób. Na terenie tego powiatu działało

---

²³ Tamże, s. 217-218. Szerzej o okolicznościach zajęcia Ciechanowa przez wojska niemieckie R. Juskiewicz, *Wrzesień 1939 r. na Mazowszu Północnym*, Ciechanów 1987, s. 364-365.

²⁴ R. Waleczak, *Przasnysz i powiat przasnyski w latach 1866-1939: zarys dziejów*, Przasnysz 1999, s. 353.

²⁵ APŁ, Akta Gminy Kompina, sygn. 151, Pismo Łowickiego Komitetu Obwodowego LOPP do wójta gm. Kompina Józefa Bolimowskiego z 7 maja 1934 r.

²⁶ Tamże, Pismo Zarządu gminy Kompina do Łowickiego Obwodu Powiatowego LOPP z 22 września 1934 r.

12 kół LOPP oraz 17 oddziałów szkolnych. W składzie zarządu, poza prezesem, zasiadali: Kalikst Kopycki jako wiceprezes, Tomasz Grefkowicz – sekretarz, Stanisław Bronowicz – skarbnik oraz członkowie – dr Zygmunt Strzelecki, Stanisław Bartold. W składzie zarządu był także zastępca starosty Józef Maj oraz, jako przedstawiciel wojska, por. Rytelewski. Składka członkowska wynosiła 50 gr miesięcznie od członków rzeczywistych i 10 gr od członków popierających²⁷. W ramach Tygodnia LOPP, od 12 do 19 maja zbierano pieniądze jako zabezpieczenie na wypadek wojny. Celem zbiórki było umocnienie obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej. W 1937 r. makowska LOPP liczyła 1150 członków. W składzie zarządu znajdowali się wówczas Kalikst Kopycki jako prezes, Mikołaj Matejuk – sekretarz i Stanisław Bronowicz – skarbnik²⁸. Należy odnotować, że niestety nie wszystkie środowiska przejawiały jednakowy entuzjazm z powodu działalności LOPP. W wyniku zaniedbań ze strony Zarządu Związku Nauczycielstwa Polskiego w lutym 1937 r. jego członkowie zostali wykluczeni z Ligi. Sprawa dotyczyła niedotrzymania umowy płacenia za nauczycieli zryczałtowanych składek na rzecz LOPP przez władze ZNP²⁹.

LOPP bardzo sobie ceniła i szeroko wykorzystywała prasę jako metodę dotarcia do masowego odbiorcy. Przy Zarządzie Głównym funkcjonował wymieniony wcześniej Referat Prasowy. Spośród dziennikarzy warszawskich utworzono Klub Sprawozdawców Lotniczych, którego prezesem został Tadeusz Miciukiewicz. Klub zamieszczał w codziennej prasie stołecznej artykuły dotyczące wydarzeń związanych z lotnictwem³⁰. Częstokroć akcje propagandowe realizowane przez

---

²⁷ *Działalność L.O.P.P. na terenie powiatu makowskiego*, „Mazur” 1935, nr 1, s. 9; *Z życia L.O.P.P.*, „Mazur” 1935, nr 9, s. 7; D. Budelewski, *Powiat Maków Mazowiecki w latach Drugiej Rzeczypospolitej*, Maków Mazowiecki 2015, s. 336.

²⁸ I. Wesolek, *Monografia m. Makowa Maz.*, Maków Mazowiecki 1938, s. 102; D. Budelewski, *Powiat Maków Mazowiecki...*, op. cit., s. 337.

²⁹ APGM, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Rawie Mazowieckiej, sygn. 1, Pismo Warszawskiego Okręgu Wojewódzkiego LOPP do zarządów obwodów i kół LOPP Okręgu Warszawskiego, k. 4.

³⁰ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 95-96. Do członków LOPP i sympatyków lotnictwa docierało немало tytułów centralnych. Należy do nich zaliczyć „Lot Polski”, od 1934 r. „Lot i Obrona Przeciwlotniczo-Gazowa Polski”, „Biuletyn Gazowy” wydawany drukiem od 1931 r., a w 1935 r. przemianowany na „Przegląd Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej”, „Nowiny LOPP” wydawane

---

LOPP docierały do odbiorców za pośrednictwem prasy lokalnej. 5 maja 1935 r. makowskie czasopismo „Mazur” zamieściło apel do czytelników: *„Nikt nie powinien wymówić się od złożenia choćby minimalnej ofiary LOPP. Ofiary te bowiem to ubezpieczenie na wypadek wojny, której wybuchu możemy się w każdej chwili spodziewać. A wojna przyszłości, to wojna lotniczo-gazowa, w której ludność cywilna na równi z wojskiem na froncie, a może bardziej jeszcze, będzie narażona na ataki z powietrza. Jedynie wczesne i dokładne przygotowanie się do obrony przeciwlotniczo-gazowej biernej może udaremnić ataki wrogich samolotów i zapobiec ich skutkom (...) Ale składka jednorazowa nie spełnia jeszcze swego zadania, dopiero przystąpienie wszystkich na członków do LOPP zapewni trwałą rozwój tej, tak koniecznej instytucji...”*³¹.

W 1930 r. Komitet Stołeczny LOPP stał się wydawcą miesięcznika „Młody Lotnik”. Jego redaktorem był Jerzy Osiński. Czasopismo to współpracowało z Sekcją Lotniczą Politechniki Warszawskiej. Pisano w nim o postępie techniki lotniczej i opisywano różne modele samolotów. Jeszcze w 1930 r. pismo zmieniło nazwę na „Skrzydłata Polska”, a od 1932 r. stało się pismem sportowym związanym z Aeroklubem. Dzięki włączeniu się do współpracy inżynierów Instytutu Badań Technicznych Lotnictwa podniósł się poziom merytoryczny czasopisma³².

Bardzo istotnym elementem popularyzacji lotnictwa w społeczeństwie, zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej, było modelarstwo lotnicze. Dzięki podjęciu przez LOPP współpracy z działającym w Warszawie Państwowym Instytutem Robót Ręcznych udało się zorganizować w 1930 r. I Wyższy Kurs Instruktorów Modelarstwa Lotniczego dla Nauczycieli. Kurs trwał pięć miesięcy, a absolwenci otrzymywali tytuł dyplomowanego instruktora modelarstwa. Kolejne kursy tego typu trwały dziesięć miesięcy. Z reguły uczestniczyło w nich po kilkadziesiąt osób. Według Z. Kozaka kursów takich przeprowadzono dziewięć, a ukończyło je 710 nauczycieli³³.

---

od lipca 1936 r. początkowo jako dodatek do „Lotu i Obrony Przeciwlotniczo-Gazowej Polski” a od 1937 r. jako dwutygodnik dla młodzieży.

³¹ Cyt. za J. Szczepański, *Organizacje kombatanckie i paramilitarne na Mazowszu Północnym w okresie międzywojennym*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego im. Adama Chętnika” t. XXIII, Ostrołęka 2009, s. 37-38.

³² Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 102-103.

³³ Tamże, s. 106.

Warszawski Komitet Stołeczny LOPP zaangażował się w 1935 r. w nowy projekt – eksperymentalny trzytygodniowy obóz modelarsko-szybowcowy. 15-osobowa grupa z tego komitetu wraz z 16-osobowym zespołem modelarzy wołyńskich stworzyła taki obóz w Kulikowie koło Krzemieńca. W latach 1935-1939 Stołeczny Komitet LOPP prowadził obozy szkoleniowo-modelarskie w Mogielnicy pod Warszawą. Ich inicjatorem był Stanisław Wesołowski. Były one realizowane w budynkach mieszkalnych dawnego seminarium nauczycielskiego, zwanych „Belwederem” na bazie powstałego tam Ośrodka Wyszukiwawczego LOPP. W dwutygodniowym obozie uczestniczyło około 30 chłopców w wieku 12-17 lat podzielonych na grupy według zaawansowania. Pracę prowadzono przez sześć godzin dziennie z przerwami na zajęcia sportowe, wycieczki, spotkania z lotnikami, zwiedzanie lotniska na Okęciu³⁴. W szkoleniu szybowcowym na terenie Polski prowadzono kursy w czterech kategoriach. Stołeczny Okręg LOPP prowadził szkołę w dwóch kategoriach – A i B. Szkoła rozlokowana była w Miłosnej i realizowała kursy od 1 czerwca do 1 października³⁵. W 1938 r. Okręg Warszawski Wojewódzki liczył trzy koła szybowcowe i 174 członków. W kategorii A w tym okręgu było wyszkolonych 15 pilotów, w kategorii B – 8, w kategorii C – 3. Okręg Warszawski Stołeczny posiadał w tym czasie sześć kół szybowcowych zrzeszających 1109 członków. W 1938 r. miał 73 pilotów wyszkolonych w kategorii A, 100 w kategorii B, 47 w kategorii C i 6 w kategorii D³⁶.

14 września 1929 r. w Warszawie odbyły się I Ogólnokrajowe Zawody Modeli Latających. Oprócz Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego wzięły w nich udział komitety z Poznania, Krakowa i Wilna. 31 czerwca 1931 r. Warszawa była gospodarzem II Konkursu Latających Modeli Wodnopłatów, na którym zaprezentowało się 25 modeli, a 29 czerwca 1932 r. do stolicy na III Ogólnokrajowe Zawody

---

³⁴ Tamże, s. 112.

³⁵ Tamże, s. 123.

³⁶ Tamże, s. 131. Na I stopień szkoliły ośrodki szkolenia szybowcowego, na II niższe szkoły szybowcowe, na III i IV tzw. wyższe szkoły szybowcowe. Kursant musiał mieć ukończone 16 lat i siedem klas szkoły powszechnej i posiadać świadectwo lekarskie z Centrum Badań Lotniczo-Lekarskich.

Modeli Latających wystawiono aż 200 modeli³⁷. Na koniec 1937 r. w Okręgu Warszawskim funkcjonowało dziesięć modelarni, w których pracowało 80 instruktorów. W tym czasie Okręg Warszawski Stołeczny posiadał 20 modelarni i siedmiu instruktorów, a Okręg Warszawski Kolejowy dysponował 11 modelarniami i taką samą liczbą instruktorów³⁸.

W połowie lat 30. coraz modniejsze stawało się spadochroniarstwo. W Centralnym Ośrodku Szkolenia Spadochronowego w Legionowie przeprowadzono w 1936 r. pod kierunkiem mjr. Stanisława Mazurka pierwszy kurs dla instruktorów sportu spadochronowego. Zgłosiło się ośmiu kandydatów, spośród których zakwalifikowano czterech. Pierwsze skoki zostały oddane 23 września. Centrum mieściło się przy Wytwórni Balonów i Spadochronów w Legionowie³⁹. W tym samym roku LOPP rozpoczęła montowanie wież spadochronowych. Pierwszą konstrukcję kratową wystawiono w Warszawie na Polu Mokotowskim, na dawnych terenach Państwowych Zakładów Lotniczych. Podczas Wystawy Przemysłu Metalurgicznego i Elektrotechnicznego trwającej od 23 sierpnia do 11 października 1936 r. uruchomiono 28-metrową wieżę spadochronową. Po zakończeniu wystawy wieżę przeniesiono na ulicę Czerniakowską⁴⁰. Spadochroniarstwo, nie tylko ze względu na swoją widowiskowość, ale także jako sposób na zwiększenie bezpieczeństwa lotników, było coraz częściej opisywane w prasie. Podkreślano, iż zastosowanie spadochronów w lotnictwie uratowało życie setkom,

---

³⁷ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 107. Zdecydowanym impulsem do rozwoju modelarstwa było pojawienie się na polskim rynku w 1931 r. ultralekiego drewna, czyli balsy jako doskonałego materiału do budowy modeli. To spotęgowało jego zakupy przez LOPP i rozprowadzanie do coraz większej liczby składnic. W końcu 1933 r. modelarstwo urosło do rangi elementu szkolenia lotniczego. W 1938 r. w modelach zaczęto stosować pierwsze polskie silniczki. Ich twórcą był mjr Jerzy Zgorzelski. Wcześniej eksperymentowano na silniczkach amerykańskich Brown – Junior.

³⁸ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 116.

³⁹ AAN, LOPP, sygn. 7, Protokół posiedzenia Rady Głównej Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwigazowej z dnia 7 listopada 1936 roku, s. 6.

⁴⁰ J.R. Konieczny, *Kronika lotnictwa polskiego 1241-1945*, Warszawa 1984, s. 95; K. Sławiński, *Lotnisko Mokotowskie w Warszawie*, Warszawa 1981, s. 106-108. Jeszcze w 1936 r. zdołano wybudować wieżę spadochronową w Ostrowi Mazowieckiej, która należała do wojska. Sport spadochronowy rozwijał się pod kontrolą Samodzielnego Referatu Spadochronowego Zarządu Głównego LOPP. Głównym Instruktorem Spadochronowym LOPP był Leonard Dobrowolski, a referentem spadochronowym Władysław Łapiński.

a może tysiącom ludzi. Trzeba pamiętać, że w tamtych czasach pomimo rozwoju myśli technicznej, bezpieczeństwo lotów, zwłaszcza w fazie oblatywania nowych modeli, pozostawiało wiele do życzenia. Praktycznie od początku 1937 roku spadochroniarstwo jako sport stał się domeną LOPP⁴¹.

Jednym ze statutowych celów LOPP była budowa lotnisk i urządzeń lotniskowych. Zwykle lotniska posiadały przeznaczenie sportowe, ale w przyszłości mogły służyć lotnictwu wojskowemu. 8 maja 1928 r. szef Sztabu Głównego gen. dyw. Tadeusz Piskor zatwierdził plan rozbudowy lotnisk na terenie Rzeczypospolitej, który zakładał harmonogram tych prac do 1935 r.⁴²

Położenie lotniska warszawskiego na Mokotowie. Źródło: Atlas lotnisk polskich, Warszawa 1933

---

⁴¹ *Sport spadochronowy*, „Nowiny LOPP” nr 22 z 25 listopada 1937 r., s. 1.

⁴² J. Chojnacki, *Potrzeby lotniskowe w Polsce przedwrześniowej*, „Wojskowy Przegląd Lotniczy” 1971, nr 3, s. 61-62.

Położenie lotniska płockiego na Kostrogaju. Źródło: Atlas lotnisk polskich, Warszawa 1933

Plan lotniska płockiego. Źródło: Atlas lotnisk polskich, Warszawa 1933

Oprócz lotnisk w Warszawie, Modlinie i Płocku w 1936 r. zakupiono grunty pod lotnisko w Łomży, a w 1937 r. zaplanowano budowę lotnisk w Łęczycy i Skierniewicach. Jednocześnie na funkcjonujących już lotniskach trwały prace modernizacyjne. W Radomiu przedsięwzięto rozbudowę szkoły lotniczej wraz z zapleczem administracyjnym i mieszkalnym, hangarami, drogami dojazdowymi i wewnętrznymi⁴⁴.

W latach 1937-1939 na lotnisku w Płocku funkcjonował stały posterunek meteorologiczny. Zorganizował go i obsadził 4. pułk lotniczy z Torunia, a zaopatrzenie zapewniał 8. pułk artylerii lekkiej z Płocka. Kierownikiem posterunku był st. sierż. Stanisław Sieklucki zastąpiony latem 1939 r. przez sierż. Józefa Gierczaka. Pomocnikiem był sierż. Jan Michniak z funkcją starszego majstra wojskowego⁴⁵.

Od września 1930 r., w wyniku porozumienia Ministerstwa Spraw Wojskowych z LOPP oraz aeroklubami, działało Lotnicze Przysposobienie Wojskowe. Wybudowaną na jego potrzeby za kwotę 700 tys. zł szkołę pilotów wraz z hangarem w Sadkowie pod Radomiem Liga przekazała 19 kwietnia 1932 r. lotnictwu wojskowemu, rezygnując tym samym ze szkolenia pilotażu w ramach Przysposobienia Wojskowo-Lotniczego, którym zajęło się wojsko⁴⁶. W 1938 r. funkcjonowały w ramach PW Lotniczego 4 szkoły pilotów LOPP. I turnus od 21 kwietnia do 21 czerwca szkolił junaków w 3 szkołach, a drugi turnus w 4 szkołach. Łącznie w 1938 r. przeszkolono w pilotażu motorowym 137 junaków Przysposobienia Wojskowego Lotniczego, a w trakcie roku zapoczątkowano III turnus z udziałem 82 junaków, co łącznie w 1938 roku pozwoliło Lidze wyszkolić 219 junaków Przysposobienia Wojskowego Lotniczego⁴⁷.

Niewątpliwie najważniejsze dokonania LOPP dotyczyły wyszkolenia społeczeństwa, organizacji struktur funkcjonalnych obrony przeciw-

---

⁴⁴ AAN, LOPP, sygn. 7, Protokół z posiedzenia Rady Głównej LOPP z dnia 7 listopada 1936 r., s. 4-5. Jeszcze przed wybuchem wojny LOPP wycofała swoje zaangażowanie z lotnisk Warszawy i Modlina, a lotnisko radomskie przekazała Ministerstwu Komunikacji. Budowa lotniska w Łomży jeszcze trwała.

⁴⁵ *Stacja meteorologiczna na lotnisku L.O.P.P. im. Prezydenta I. Mościckiego*, „Kurier Mazowiecki” nr 37 z 12 lutego 1937 r., s. 3; M. Gajewski, *60 lat lotniska w Płocku*, „Notatki Płockie” 1993, nr 1, s. 17; M. Trubas, *Płocki garnizon Wojska Polskiego w latach 1918-1939*, Warszawa 2008, s. 160.

⁴⁶ Z. Kozak, *Liga Obrony Powietrznej...*, op. cit., s. 168.

⁴⁷ AAN, LOPP, sygn. 4, Sprawozdanie z prac Zarządu Głównego LOPP za czas od 1. I. do 1. X. 1938 roku., k. 3.

lotniczej i przeciwgazowej oraz zapotrzebowania materiałowo-technicznego. Kazimierz Pindel podkreślił znaczenie masowości tej organizacji. Autor ocenił, że tylko cywilny personel kierowniczy liczył 70 tys. ludzi. Działalność LOPP, obejmująca, według niego, kilkaset tysięcy osób, była najbardziej spektakularnym osiągnięciem w ramach obrony cywilnej⁴⁸.

Problematyka obrony cywilnej pojawiała się w projektach programowych także innych organizacji społecznych. W końcu 1934 r. Związek Strzelecki opisał znaczenie uświadamiania społeczeństwa jako elementu i środka obrony przeciwlotniczej biernej i zachęcał do brania udziału w kursach organizowanych przez LOPP⁴⁹. W planach działalności na maj 1935 roku uwzględniono szeroki udział członków związku w uroczystościach i imprezach Tygodnia LOPP mającego się odbyć w dniach 12-19 maja 1935 r., co z powodu śmierci Józefa Piłsudskiego nie mogło być wówczas zrealizowane. Przy okazji opisano dorobek LOPP w 1934 roku, z którego wynikało, że do organizacji przystąpiło już 1 250 000 osób, z czego połowę stanowiła młodzież szkolna⁵⁰.

Aneta Ignatowicz w konkluzjach końcowych swej pracy o przygotowaniu obronnym społeczeństwa podkreśliła, że w latach 30 zaliczano obronę przeciwgazową i przeciwlotniczą do ważnych problemów obrony biernej ludności. Z uwagi na prowadzenie zajęć w tym zakresie przez LOPP, wojsko, jak twierdziła autorka, problematykę tę traktowało jako zagadnienie drugorzędne. W ramach obozów Przystosowania Wojskowego Kobiet tematyce tej poświęcano 4% czasu. Omawiano główne środki stanowiące broń chemiczną i główne zasady walki z nią. Zapoznawano z możliwymi do zastosowania indywidualnymi i zbiorowymi środkami ochrony. W ramach podstawowych zasad obrony przeciwlotniczej obowiązywało gaszenie światel, zaciemnianie okien, sygnały alarmowe, rozśrodkowanie osób i mienia, sposoby ukrywania

---

⁴⁸ K. Pindel, *Przygotowanie obronne w II Rzeczypospolitej*, w: *Przygotowanie obronne społeczeństwa* pod redakcją Jerzego Kunikowskiego, Warszawa 2001, s. 27. LOPP miała charakter masowy. Sam prezes Zarządu gen. Berbecki szacował na początku 1939 roku liczebność Ligi na prawie 2 mln osób.

⁴⁹ Program pracy dla referentów Wychowania Obywatelskiego Związku Strzeleckiego na miesiąc listopad 1934 r., s. 20-21.

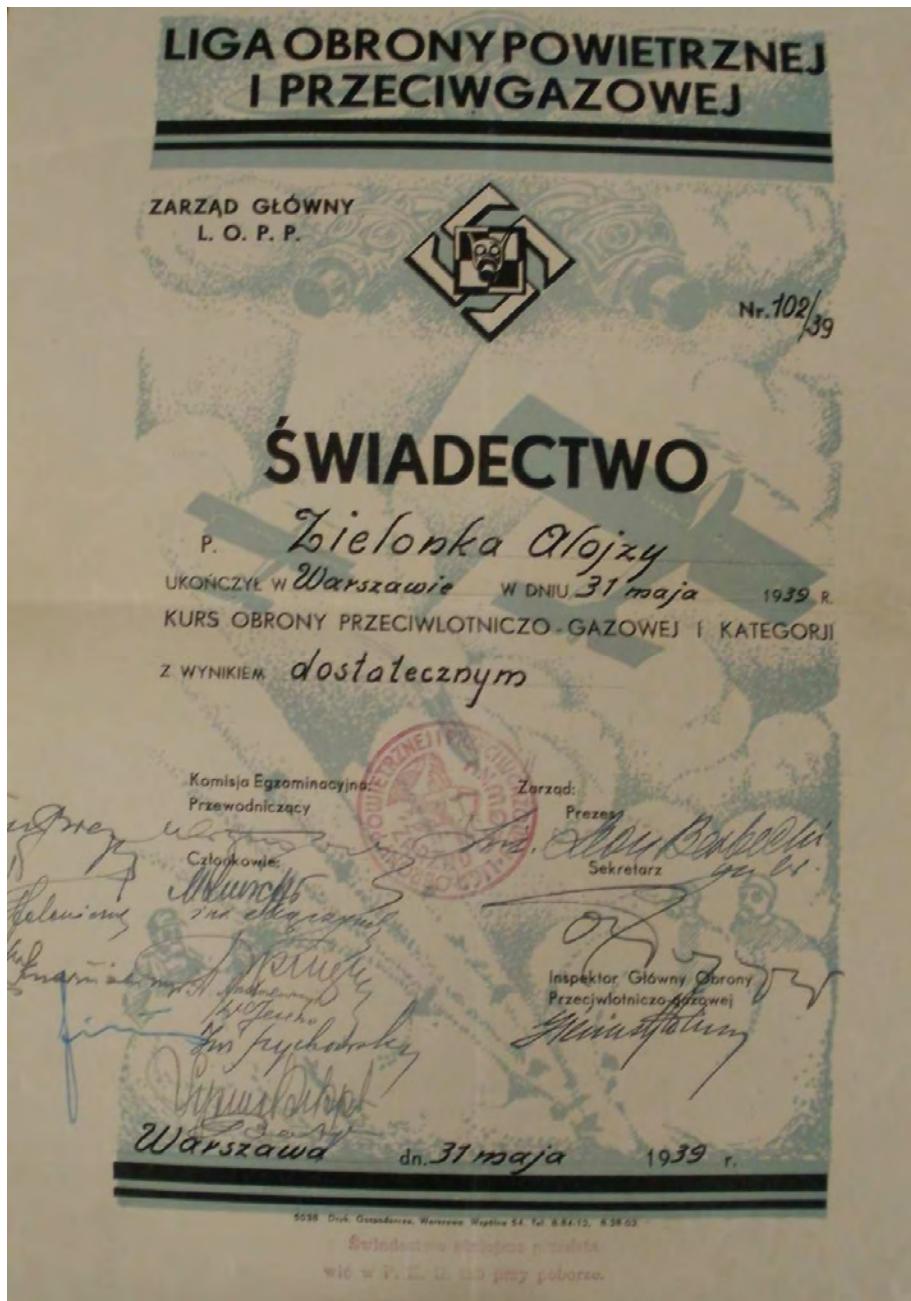
⁵⁰ Program pracy dla referentów Wychowania Obywatelskiego Związku Strzeleckiego na miesiąc maj 1935 r., s. 25-26.

się. W szerszym zakresie, również w oparciu o ćwiczenia praktyczne, problematyka ta pojawiała się na obozach instruktorskich⁵¹.

Świadectwo kursu obrony przeciwlotniczo-gazowej. Źródło: AAN, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, sygn. 23

⁵¹ A. Ignatowicz, *Przygotowanie obronne społeczeństwa w Polsce (1921-1939)*, Warszawa 2010, s. 293-294.

Świadectwo kursu obrony przeciwlotniczo-gazowej. Źródło: AAN, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej, sygn. 23

LOPP dysponowała ciekawą broszurą informacyjną zawierającą mnóstwo aktualizowanych informacji na temat lotnictwa wojskowego, obrony przeciwlotniczej i obrony przeciwgazowej. Broszura, która doczekała się kilku wydań, odznaczała się wysokim stopniem fachowości i mogła z powodzeniem służyć jako materiał szkoleniowy⁵². Realizowany w latach 30. program 12-togodzinnego kursu informacyjnego obrony przeciwlotniczo-gazowej obejmował 1 godz. zajęć o zagrożeniach lotniczych, 1 godz. poświęconą na wiadomości zajęć ogólne z zakresu organizacji obrony przeciwlotniczej, 3 godz. zajęcia z samoobrony, 2 godz. z obrony przeciwgazowej, trzy godz. z obrony domów i 2 godz. ćwiczeń⁵³. Kursy kwalifikacyjne i instruktorskie obejmowały kilkukrotnie dłuższe szkolenie trwające łącznie kilkadziesiąt godzin. Krótsze natomiast były kursy dla komendantów i zastępców komendantów obrony przeciwlotniczej domów mieszkalnych. Na szczeblu centralnym w 1936 r. przeprowadzono 3 kursy OPLG, które ukończyło 115 osób delegowanych przez władze i organizacje społeczne, przemysł i Okręgi LOPP. Od 17 października 1936 r. prowadzono wielomiesięczny kurs I kategorii, na który uczęszczało 52 słuchacze. Również pracownicy Biura Zarządu Głównego LOPP celem zapoznania z obroną przeciwlotniczo-gazową oraz przygotowania ich do samoobrony zostali przeszkoleni podczas dwóch kursów. Kurs dla urzędników ukończyło 17 osób, a kurs dla magazynierów i woźnych – 14.⁵⁴ Kursy realizowane były także w mniejszych ośrodkach na Mazowszu. Od 27 do 30 marca 1936 r. przeprowadzono 14-godzinny kurs obrony przeciwlotniczo-gazowej dla przewodniczących komitetów domowych obrony przeciwlotniczej biernej poszczególnych budynków w Białej Rawskiej. Kurs zakończył się egzaminem. Na kurs zostały powołane 52 osoby. Zgłosiły się 42, z czego egzamin, zaliczyły 32. Dziewięciu uczestników nie zgłosiło się na egzamin a jeden jako głuchy i krótkowidzący nie został dopuszczony⁵⁵.

---

⁵² T. Szybel, A. Kiciński, *Krótkie wiadomości z lotnictwa, O.P.L. i O.P.Gaz.*, Nakładem Zarządu Głównego LOPP, Warszawa, b.d.

⁵³ AAN, LOPP, sygn. 22, Program 12-to godz. kursu informacyjnego obrony przeciwlotn.-gazowej, k. 80-82.

⁵⁴ Tamże, sygn. 2, Protokół posiedzenia Rady Głównej L.O.P.P. z dnia 7 listopada 1936 r., k. 4.

⁵⁵ APM, Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Rawie Mazowieckiej, sygn. 1, Lista egzaminacyjna kursu, Protokół egzaminu komisyjnego, k. 5-8. Działania kierownictwa założonego 18 maja 1933 r. Koła LOPP w Białej Rawskiej były bardzo rzetelne i na podstawie zachowanej korespondencji z Obwodem Powiatowym w Rawie

W marcu 1936 r. w Płocku odbył się tygodniowy Kurs Obrony Przeciwlotniczej-Gazowej III kategorii dla służby obserwacyjno-meldunkowej organizowany przez Warszawski Okręg Wojewódzki LOPP. W szkolenie z tego zakresu angażowali się byli legionści⁵⁶.

Podczas obrad Rady Głównej LOPP w listopadzie 1936 r. poruszono problematykę budowy schronów. Okazało się, że w tym czasie nie było żadnych uregulowań prawnych w tym zakresie. Liga zrealizowała jednak dzięki inżynierom Biesiekierskiemu i Drewsowi budowę wzorcowych schronów we wszystkich miastach wojewódzkich. W planach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych było dopiero przeszkolenie w ramach kursów większej ilości architektów. Specjalna komisja miała opracować normy i po przeprowadzeniu prób przedłożyć je do realizacji⁵⁷. LOPP, do 1938 r. włącznie, zbudował i opracował plany budowy 150 schronów w Polsce. Jednym z nich był wyposażony w sprzęt, meble i instrukcje obsługi schron w Politechnice Warszawskiej⁵⁸. Zgodnie z nowymi wymogami prawnymi w zakresie budowy domów mieszkalnych pojawiły się na szeroką skalę projekty schronów. Za przykład takiego projektu może służyć inwestycja p. Heleny z Kalinowskich Czarnowskiej przy ul. Mickiewicza w Skierniewicach. Schron został zaprojektowany w budynku murowanym o czterech kondygnacjach mieszkalnych po trzy mieszkania na każdej kondygnacji. Poza bramą budynek miał być całkowicie podpiwniczony. Zakładano, że schron składał się będzie z dwóch komór, przedsionka, ustępu, umywalki, pomieszczenia na ubrania skażone oraz wyjścia zapasowego. Strop nad schronem stanowić miała płyta żelbetowa grubości 30 cm wszechstronnie zamocowana, krzyżowo zbrojona górną,

---

Mazowieckiej można je określić wzorcowymi. Na czele Zarządu LOPP w Białej Rawskiej stał wówczas samorządowiec Stefan Perkowicz jako prezes (wcześniej funkcję tę pełnili Rudolf Biernacki i Andrzej Sobczak), wiceprezesem była Aleksandra Sobczakowa, sekretarzem Stefan Bładowski, skarbnikiem nauczyciel Władysław Szefner, członkiem Antoni Zembrzusi, a delegatem fryzjer Jakub Stepniowski. Komisji Rewizyjnej przewodził Antoni Wolański, jej sekretarzem był pracownik samorządowy Teofil Rychwański, a członkiem rymarz Ludwik Bertram. Liczba członków rzeczywistych wynosiła 28, a popierających 31.

⁵⁶ APP Akta Miasta Płocka, sygn. I, Związek Legionistów Polskich Oddział w Płocku, k. 506.

⁵⁷ AAN, LOPP, sygn. 2, Protokół posiedzenia Rady Głównej L.O.P.P. z dnia 7 listopada 1936 r., k. 8.

⁵⁸ Tamże, sygn. 4, Sprawozdanie z prac Zarządu Głównego LOPP za czas od 1. I. do 1. X. 1938 roku., k. 9.

---

dołem i pośrodku. Powierzchnia podłogi w schronie miała wynosić 62 m², a jego wysokość 2,32 m. Inwazja Niemiec na Polskę 1 września 1939 r. uniemożliwiła realizację większości takich projektów⁵⁹.

Pod koniec 1938 r. bardzo mocno zasygnalizowano potrzebę zwiększenia produkcji masek przeciwgazowych. Już jesienią pojawiła się koncepcja budowy nowej fabryki masek jako spółki akcyjnej z 20% udziałem LOPP. Wiadomość o tym, przekazana podczas obrad Rady Głównej LOPP przez prezesa Zarządu gen. Leona Berbeckiego, została nagrodzona głośnym oklaskami⁶⁰.

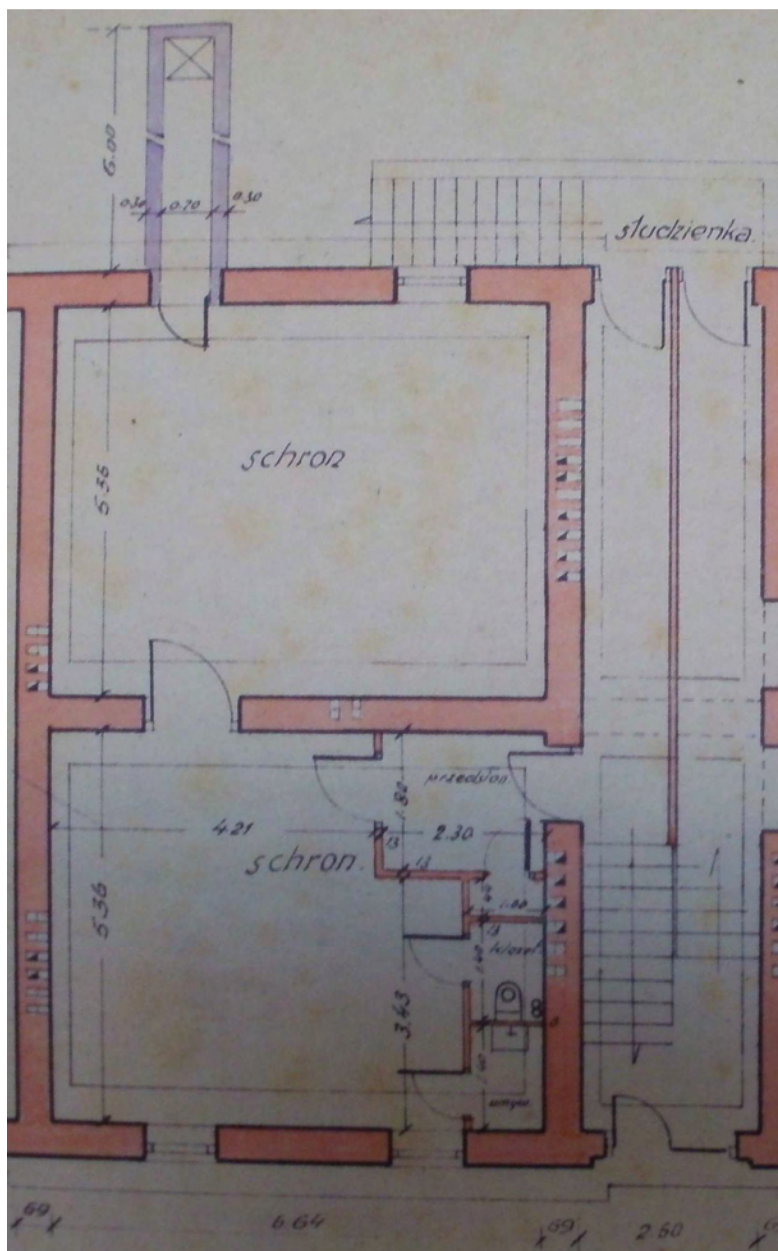
W połowie grudnia 1938 r. LOPP rozpoczęła proces zaopatrywania szkół w maski przeciwgazowe. Dotąd LOPP prowadziła szkolenie młodzieży, dostarczając na czas trwania kursu potrzebny kontyngent masek. Szkoły nie posiadały jednak własnego sprzętu. Od 16 grudnia 1938 r., kiedy to składnica LOPP na warszawskim Żoliborzu przekazała władzom szkolnym 12 tys. masek, sytuacja uległa zmianie. Do masek załączono 50 dezynfektorów zapewniających utrzymanie higieny przy posługiwaniu się maskami. Łączna wartość powyższego sprzętu została oszacowana na 150 tys. zł. Obecny podczas przekazania masek szkołom prezes Zarządu Głównego LOPP gen. Leon Berbecki ocenił, że od tej pory Liga dzięki dyrektywom Ministerstwa Spraw Wojskowych rozszerza swoją działalność w zaopatrywanie młodzieży w sprzęt obronny. Z kolei reprezentujący resort oświaty płk Różycki zapewnił, że od początku obecnego roku szkolnego zagadnienia obrony przeciwlotniczej są traktowane w szkołach na równi z innymi przedmiotami programowymi⁶¹. To z pozoru niezbyt istotne w skali kraju wydarzenie ma jednak bardzo silną wymowę symboliczną. Z jednej strony LOPP intensyfikuje swoją działalność poprzez dostarczanie sprzętu placówkom szkolnym. Z drugiej strony widzimy wyraźną reorientację systemu oświaty w kierunku bezpieczeństwa narodowego. To bardzo ważne sygnały, jakie można odczytać z przebiegu tego wydarzenia.

---

⁵⁹ APMG, Akta m. Skierniewice, sygn. 402, Projekt schronu w piwnicach projektowanego domu mieszkalnego 3-piętrowego murowanego przy ulicy Mickiewicza nr 12 w Skierniewicach. Własność Heleny z Kalinowskich Czarnowskiej. Budynek wraz ze schronem pozostał niezrealizowanym projektem z powodu wybuchu wojny 1 września 1939 r.

⁶⁰ AAN, LOPP, sygn. 2, Protokół posiedzenia Rady Głównej L.O.P.P. z dnia 15 października 1938 r., k. 14.

⁶¹ *12.000 masek przeciwgazowych ofiarowała L.O.P.P. na szkolenie młodzieży*, „Nowiny LOPP” nr 24 z 23 grudnia 1938 r.

Fragment projektu schronu pod domem mieszkalnym przy ul. Mickiewicza 12 w Skierniewicach. Źródło: APGM, Akta m. Skierniewice, sygn. 402.

Kolejną ciekawą akcją była zainicjowana przez LOPP propozycja sprzedaży samolotów osobom prywatnym. W ofercie znalazły się dwa interesujące modele. RWD-16 to samolot turystyczny oferowany w 1939 roku za kwotę 11,8 tys. zł w gotówce lub przy wpłacie 40% ceny (4,8 tys. zł) z możliwością rozłożenia dalszych spłat na 18 rat po 408 zł miesięcznie bądź 12 rat po 603 zł albo w sześciu ratach po 1187 zł. Drugi oferowany samolot to „LOPP-uś” w cenie 7750 zł w gotówce. Przy wpłacie zadatku w wysokości 3 tys. zł dalsze 18 rat wynosiło 278 zł miesięcznie, przy 12 ratach – 409 zł, a przy sześciu ratach – 806 zł miesięcznie. LOPP zachęcała do zakupów, zachwalając bogatą sieć miejsc do lądowania, obsługę i hangarowanie przez aerokluby, bezpłatną benzynę na 50 godzin lotu. Jak twierdził oferent, samolot pozwalał zaoszczędzić mnóstwo czasu. Podróż powietrzna pozwalała uniknąć uciążliwej jazdy po wielu jeszcze trudnych drogach. Według LOPP, liczni ziemianie oraz fabrykanci wyrazili swoje zainteresowanie tą ofertą. Samoloty wystawiono do sprzedaży za pośrednictwem Komitetu Żwirki i Wigury przy Zarządzie Głównym LOPP⁶².

Podczas październikowych obrad Rady Głównej LOPP pojawił się oryginalny pomysł zgłoszony przez reprezentującego okręg poznański rtm. W. Szymańskiego, aby w dowodach osobistych została wprowadzona rubryka, w której byłaby odnotowana przynależność do LOPP oraz stwierdzenie, jakie kto przeszedł przeszkolenie, co w razie niebezpieczeństwa ułatwiłoby ewidencję przeszkolonych i zaangażowanie ich do pracy nad organizowaniem obrony⁶³.

Uregulowania prawne drugiej połowy lat 30.

Od 1936 roku kierownictwo i zwierzchni nadzór nad przygotowaniem obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej państwa w czasie pokoju spoczywały na Inspektorze Obrony Powietrznej Państwa⁶⁴.

---

⁶² *Wygodne spłaty przy kupnie samolotów na raty*, „Nowiny LOPP” nr 3 z 9 lutego 1939 r.

⁶³ AAN, LOPP, sygn. 2, Protokół posiedzenia Rady Głównej L.O.P.P. z dnia 15 października 1938 r., k. 17.

⁶⁴ Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 4 lipca 1936 r. o ustanowieniu Inspektora Obrony Powietrznej Państwa (Dz. U. 1936 nr 52 poz. 338). Inspektor był mianowany przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek ministra spraw wojskowych uzgodniony z Generalnym Inspektorem Sił Zbrojnych, któremu podlegał służbowo.

Inspektor został zobowiązany do przedstawienia wytycznych w obszarze swoich kompetencji, które miały być realizowane przez szereg ministerstw, poczynając od resortów obrony i spraw wewnętrznych, przez resorty związane z komunikacją, opieką społeczną, edukacją, na resortach rolnictwa i Skarbu Państwa skończywszy. Wytyczne koncentrowały się głównie na personelu, obiektach, urządzeniach technicznych i przedmiotach użytkowych. Szczególną rolę wśród stowarzyszeń społecznych współpracujących w przygotowaniu obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej z władzami i ludnością przypisano Lidze Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (§12 rozporządzenia), Polskiemu Czerwonemu Krzyżowi (§13), Związkowi Straży Pożarnych (§14). LOPP realizowała zadania organizacji i przeprowadzania uświadamiania ludności co do potrzeb i sposobu obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej oraz szkolenia i zaopatrywania organów obrony. Zarówno LOPP, jak i PCK zobligowane były do udziału w pokrywaniu kosztów swojej działalności⁶⁵.

Ostatnie lata przed wybuchem wojny wiązały się z dostosowaniem prawa do wymogów bezpieczeństwa wynikających z coraz mocniej zarysowujących się zagrożeń. Jednym z obszarów takich uregulowań była infrastruktura budowlana. Zaostrzono tutaj wymogi bezpieczeństwa w zakresie rozmieszczania budynków, osiedli i całych dzielnic, linii komunikacyjnych, stosowania materiałów budowlanych o zwiększonej trwałości i odporności na zniszczenie, budowy schronów przeciwlotniczych dla ludności⁶⁶.

Na początku 1939 roku uregulowano przepisy prawa dotyczące zasad tworzenia personelu obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej w ramach instytucji publicznych oraz osiedli mieszkaniowych, a nawet pojedynczych domów mieszkalnych. Prawo to dotyczyło osób wyznaczanych do pełnienia funkcji w tym zakresie i sposobów kierowania ich na szkolenie. Do realizacji zadań w zakresie obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej nie można było powoływać osób zaangażowanych w inne funkcje związane z bezpieczeństwem państwa, matek opiekują-

---

⁶⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 stycznia 1937 r. o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej Państwa (Dz. U. 1937 nr 10 poz. 73).

⁶⁶ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 1938 r. o przygotowaniu w czasie pokoju obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej w dziedzinach regulacji i zabudowania osiedli oraz budownictwa publicznego i prywatnego (Dz. U. 1938 nr 32 poz. 278).

---

cych się dziećmi do lat 13, ciężarnych, duchownych, parlamentarzystów, sędziów, pracowników instytucji istotnych dla funkcjonowania państwa (np. banków), zakładów pracy oraz cudzoziemców. Ewidencje osób zaangażowanych w obronę przeciwlotniczą i przeciwgazową miały prowadzić komendy rejonów uzupełnień. Zarząd gminy miał obowiązek wzywać za pomocą obwieszczeń osoby wyznaczone do funkcji w zakresie obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej domów mieszkalnych. Na gminy nałożono koszty zaopatrzenia w sprzęt potrzebny dla tej działalności oraz związane z transportem osób podczas ćwiczeń. W kosztach częściowo miały partycypować także wybrane do współpracy w tym zakresie stowarzyszenia wyższej użyteczności. Szczególny status związany z odpowiedzialnością osób pracujących oraz zamieszkających przypisano budowłom o znaczeniu publicznym (świątynie, szpitale, urzędy, szkoły, archiwa, muzea, teatry, zakłady przemysłowe, kopalnie, ubezpieczalnie, banki, domy handlowe). Przynależność do organów obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej takich obiektów obowiązywała wszystkich pracowników. Szkolenie w ciągu roku nie mogło przekraczać dla funkcyjnych osiedli i budynków publicznych 92 godzin, a domów mieszkalnych – 40 godzin, bez uwzględnienia dni świątecznych i czasu przejazdu na szkolenie⁶⁷.

Przygotowania obronne w zakresie planowania i organizacji obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej zostały zintensyfikowane w czerwcu 1939 roku. Minister spraw wewnętrznych przekazał gminom zakres pilnych działań w tym obszarze. Zarządy gmin zostały zobligowane do opracowania planu obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej osiedli, ich alarmowania, organizacji maskowania i wygaszania światła, organizacji i zaopatrzenia organów oplot. w sprzęt i środki, wyboru pomieszczeń na schrony oraz budowy schronów publicznych⁶⁸.

W przededniu wybuchu wojny, kiedy nie było już żadnych wątpliwości co do jej nieuchronności, minister spraw wewnętrznych nakazał w drodze rozporządzenia budowę schronów na każdej działce zabudo-

---

⁶⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 stycznia 1939 r. o obowiązkach osób fizycznych i prawnych oraz władz i instytucji w dziedzinie przygotowania personelu obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej w czasie pokoju (Dz. U. 1939 nr 10 poz. 54).

⁶⁸ Zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 14 czerwca 1939 r. o przekazaniu zarządom gmin przygotowania obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej osiedli oraz ogółu ludności (M.P. 1939 nr 138 poz. 328).

wanej budynkami mieszkalnymi o kubaturze przewyższającej 2500 m³. Z oczywistych powodów ludzie nie mieli już szans, aby zdążyć zrealizować ten nakaz⁶⁹.

LOPP była jedną z najliczniejszych organizacji paramilitarnych okresu międzywojennego. Swój szybki rozwój zawdzięczała głównie bardzo dobrej akcji propagandowej. Jej cele, zmierzające w kierunku umocnienia polskiego lotnictwa, spotkały się z szerokim zrozumieniem ze strony społeczeństwa. LOPP, stając się organizacją o charakterze masowym, przyciągnęła i zainteresowała tematyką lotniczą rzesze polskiej młodzieży, rozwijając jej talenty i pasje. Wkład LOPP w wychowanie młodego pokolenia należy uznać za znaczący.

Powołanie do życia LOPP było wyrazem troski państwa polskiego o bezpieczeństwo obywateli i właściwą reakcją na potencjalne zagrożenia zewnętrzne. Łączenie zagadnień lotniczych z obroną przeciwgazową miało swoje uzasadnienie. Dotychczasowe doświadczenia wojenne w połączeniu z dynamicznym rozwojem lotnictwa wojskowego sugerowały bowiem możliwość zastosowania w przyszłości broni chemicznej przy użyciu lotnictwa. W konsekwencji, organizacja odegrała także bardzo dużą rolę w kształtowaniu wiedzy obronnej i praktycznym przygotowaniu ludności do zagrożeń wojennych. Najważniejszym ośrodkiem LOPP na Mazowszu była Warszawa. Poza stolicą, na terenie mniejszych ośrodków działało wiele oddziałów Ligi. Spośród nich należy wyróżnić dysponujący lotniskiem Płock oraz Ciechanów.

---

⁶⁹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 26 sierpnia 1939 r. o obowiązku urządzania schronów przeciwlotniczych w istniejących budynkach mieszkalnych lub poza ich obrębem (Dz. U. 1939 nr 77 poz. 516).